

Gramàtica comparada a les classes de llatí. Una selecció de casos pràctics

Jaume Mateu (CLT-UAB)
ICE, UAB, 2 de juliol de 2015

Gramàtica comparada a les classes de llatí

- Com es poden aprofitar els coneixements de gramàtica catalana i castellana (i anglesa/francesa/...) a les classes de llatí de batxillerat?
- Quins avantatges té fer **gramàtica comparada** a les classes de llatí de batxillerat?

Gramàtica comparada a les classes de llatí

- Baños (2009: 59): “La reflexió gramatical sobre el llatí, además de una gimnasia mental, supone una consolidación de los propios conocimientos gramaticales del español (...)”.

Extret de “Cómo analizar un texto en latín: consideraciones sobre la didáctica de la Gramática Latina”, *RE(F)Class* 1.1 (2009): 50-68.

Gramàtica llatina ↔ Gramàtica catalana/castellana

Gramàtica comparada a les classes de llatí

- Baños (2009: 59): “Debemos conocer cómo se explica (y qué conceptos y terminología se manejan) la propia sintaxis <de la lengua del alumno> en nuestras aulas. La estructura gramatical de una frase, el catálogo de funciones, son las mismas (...). Lo que varía son los procedimientos formales de expresión”.

Gramàtica comparada a les classes de llatí

L'enfocament tradicional ("normatiu", "taxonòmic" i "enciclopèdic") de la gramàtica llatina no s'ha de considerar incompatible amb l'enfocament "teòric" de la gramàtica moderna.

El 1r enfocament → traducció/comprensió dels textos llatins.

El 2n enfocament → reflexió/argumentació lingüística (NB: utilitat de la gramàtica comparada).

Gramàtica comparada a les classes de llatí

Dos exemples de gramàtica comparada (llatí-català) per a potenciar la **reflexió** lingüística:

- tipologia bipartida de verbs intransitius: verbs *inergatius* i verbs *inacusatius*.
- expressió sintàctica de les relacions de *predicació*.

Analitzar **no** és etiquetar

Bosque (2014): “A veces se percibe entre profesores y alumnos más preocupación por **identificar** el mejor término para un concepto que por **conocer** las propiedades del fenómeno que designa o por averiguar el lugar que este ocupa en el sistema gramatical”.

Analitzar **no** és etiquetar

Bosque (2014): “Cuando superamos el **estadio terminológico** es cuando empieza verdaderamente el estudio de cada disciplina (...) ¿Aplicamos esta máxima al estudio de la gramática?”

Analitzar **no** és classificar

Té beneficis ensenyar una gramàtica que no sigui merament “taxonòmica” a les classes de llatí de batxillerat?

-
- Bosque (2014): “En la enseñanza de la gramática, el rendimiento de los *ejemplos contruidos* es mayor que el de los ejemplos obtenidos de textos”.

El llatí, una llengua textual

El llatí és una llengua textual. No obstant això, pensem que, a l'hora d'ensenyar gramàtica a les classes de llatí, **també** convé introduir elements que incitin a la ***reflexió lingüística***:

→ (i) anar més enllà del procés d'etiquetatge i/o classificació de construccions;

→ (ii) cercar generalitzacions tot fent **gramàtica comparada**, etc.

Gramàtica comparada a les classes de llatí

- Baños (2009: 60): “Tal vez sea desaconsejable, por arriesgado, adoptar una explicación de la gramática latina de acuerdo con un modelo teórico determinado en un nivel tan elemental de explicación gramatical, pero **lo que no se puede es ignorar ideas y conceptos que están ya asumidos en la reflexión gramatical de otras lenguas desde hace tiempo y que son, como no podía ser de otra forma, extensibles y aplicables al latín**”.

Dos tipus de verbs intransitius

Verbs intransitius **tipus 1**

- a. Un cop *mort* el dictador, hi va haver llibertat.
Un cop *nascut* l'infant, hi va haver felicitat.

Verbs intransitius **tipus 2**

- b. *Un cop *volats* els coloms, vam cantar.
*Un cop *badallats* els nens, vam riure.

Verbs transitius

Un cop *assassinat* el dictador, hi va haver pau.

Un cop *engendrat* l'infant, hi va haver felicitat.

Verbs intransitius **tipus 1**

Un cop *mort* el dictador, hi va haver llibertat.

Un cop *nascut* l'infant, hi va haver felicitat.

Dos tipus de verbs intransitius

Verbs intransitius *inacusatius*

Un cop *mort* el dictador, hi va haver llibertat.

Un cop *nascut* l'infant, hi va haver felicitat.

Verbs intransitius *inergatius*

*Un cop *volats* els coloms, vam cantar.

*Un cop *ballats* els nens, vam aplaudir.

Dos tipus de verbs intransitius (*selecció d'auxiliar*)

Verbs **inergatius** → auxiliar **HAYER**

- Gianni {*ha*/**è*} ballato. (italià)

Verbs **inacusatius** → auxiliar **ÉSSER**

- Gianni {*è*/**ha*} morto.

Cfr. El cavaller {*ha*/**és*} ballat. (català antic)

El cavaller {*és*/**ha*} mort.

Tipologia verbal (*ablatiu absolut*)

Verbs transitius (e.g., *capere* 'prendre', *recitare* 'llegir', etc.):

Urbe capta / Recitatis litteris / ...

Verbs intransitius deponents (e.g., *morior*, *orior*, etc. Cfr. els "verbs **inacusatius**"):

Cicerone mortuo / Orta luce / ...

Verbs intransitius no deponents (e.g., *saltare* 'ballar', *fremere* 'udolar', etc. Cfr. els "verbs **inergatius**"):

**Puero saltato / *Lupo fremito / ...*

Tipologia verbal (*ablatiu absolut*)

Verbs transitius deponents (e.g., *hortor* 'exhortar', *polliceor* 'prometre', etc.).

Caesar_{NomSing} milites_{AcusPl} hortatus est.

Ok Caesar, hortatus milites, ... (participi concertat)

**Hortatis militibus, ...* (participi no concertat o ablatiu absolut). Cf. Oniga & Schifano (2014: 308).

Cfr. Bassols (1956: 153): *Sullā omnia pollicito* (Sal. *Iug.* 103, 7) 'havent-los promès Sul·la tot (el que demanaven)'.

Tipologia verbal (*passiva impersonal*)

- Verbs intransitius **inergatius** (+ agentius):
Pugnatum est acriter (Caes. *Gall.* 4, 26, 1)
- Verbs intransitius **inacusatius** (- agentius):
*Mortuum est acriter.

Tipologia verbal (*acusatiu intern*)

Baños (2014): “¿cualquier verbo intransitivo en latín puede presentar un acusativo interno? La respuesta es **no**”.

Non pugnavit *proelia* (Hor. *Carm.* 4, 19-21)

Non *eosdem cursus* ... cucurrerunt (Cic. *Leg. Agr.* 2, 44)

Tipologia verbal (*acusatiu intern*)

Baños (2014): “<en latín> no se documentan ejemplos de acusativo interno con verbos ... como *egredior* ‘salir’, *advenio* ‘llegar’, *cado* ‘caer’, etc., es decir, con verbos **inacusativos** télicos”.

Predicació secundària obligatòria

- a. Considero la Maria #(intel·ligent).
- b. Tinc la sogra #(a l'hospital / hospitalitzada).
- c. Feia la Maria #(a París).
- d. Va tornar a casa amb un ull #(de vellut) i el llavi #(sagnant).
- e. El tornava #(boig).

Predicació secundària obligatòria

SX = estructura bimembre de naturalesa proposicional (→ “subjecte” semàntic + predicat no verbal)

a. considero [sx [SN la Maria] [SAdj intel·ligent]]

b. tenint/amb [sx [SN la sogra] [SPrep a l'hospital]]

c. feia [sx [SN la Maria] [SPrep a París]]

Predicació secundària obligatòria

a. Homerus Laertem #(colentem agrum)
facit.

'Homer representa Laertes cultivant el
camp'.

b. Dico Marcum *(venire).

a. facit [**sx** [_{SN} Laertem] [_{SPartV} colentem agrum]]

b. dico [**sx** [_{SN} Marcum] [_{SV} venire]]

Bosque (2014): “La pregunta **¿dónde más ocurre esto?** es habitual en la gramática teórica, y tan solo refleja la tendencia natural a **buscar generalizaciones**”.

Ablatiu absolut

Fulvius cum Aetolis **Ennio** # (**comite**) bellavit
(Cic. *Arch.* 11, 27).

‘Fulvi va lluitar amb els etols en companyia d’Enni (amb/tenint Enni de company).’

Cethegus, # (**recitatis**) **litteris**, repente conticuit (Cic. *Cat.* 3, 10).

‘Ceteg, un cop llegida la carta, de sobte va callar’.

Ablatiu absolut

Valentí Fiol (1945: 55): “Un substantivo en ablativo acompanyado de un participio u otro nombre en función predicativa, expresa una determinación adverbial independiente del resto de la frase”.

Ablatiu absolut

Exercici de **reflexió** gramatical:

- Quina estructura sintàctica té l'ablatiu absolut (e.g., *Cicerone consule // Urbe capta // ...*), una de nominal o una d'oracional?

Ablatiu absolut

[**SX** [**SN** Cicerone] [**SNPred** consule]] Catilinae
coniuratio patefacta est.

‘Amb Ciceró de cònsul (cfr. ‘essent cònsul Ciceró’),
es va descobrir la conjuració de Catilina.’

Cicerone no és el nucli de la construcció
d’ablatiu absolut. El constituent
proposicional/“oracional” **SX** no és una
projecció de l’SN “subjecte” en ablatiu
(*Cicerone*).

Ablatiu absolut

“L’ablatif dit absolu <est> une proposition **raccourcie**” (Ernout & Thomas 1964: 103)

Ablatiu absolut → Oració **Reduïda (OR)**, el predicat de la qual **no** té flexió finita.

[**oR** [_{SN} Cicerone] [_{SNPred} consule]], ...

Predicació secundària obligatòria

SX = OR (Oració Reduïda: estructura bimembre de naturalesa proposicional (→ “subjecte” semàntic + predicat no verbal))

Considero [**OR** [_{SN} la Maria] [_{SAdj} intel·ligent]]

Tenint/amb [**OR** [_{SN} la sogra] [_{SPrep} a l'hospital]]

Feia [**OR** [_{SN} la Maria] [_{SPrep} a París]]

□ **Adjunt oracional // complement predicatiu**

a. *Amb les finestres obertes*, se sent molt el soroll del carrer.

b. Al cap de quatre braçades n'havien sortit enllotats i *amb els braços coberts d'algues*.

Suñer (2002: exs. (62a,c), pàg. 3064), GCC

Ablatiu absolut

Demisso capite discessit.

Lectura 1 (“adjunt oracional”): *Un cop abaixat el cap, se’n va anar.*

Lectura 2 (“predicatiu”): *Se’n va anar amb el cap abaixat/cot.*

Conclusions

L'enfocament tradicional ("normatiu", "taxonòmic" i "enciclopèdic") de la gramàtica llatina **no** és incompatible amb l'enfocament "teòric" de la gramàtica.

El 1r enfocament → traducció/comprensió dels textos llatins.

El 2n enfocament → reflexió/argumentació lingüística (NB: **utilitat de la gramàtica comparada**)

Conclusions

Cfr. la **correspondència** entre els objectius del currículum de batxillerat i els dos enfocaments gramaticals (cfr. *supra*):

- ❑ OBJECTIU 1. Assolir la competència d'interpretar, d'una manera coherent, el contingut d'un text de dificultat mitjana, preferentment en prosa, **aplicant** els coneixements morfosintàctics i lèxics bàsics de la llengua llatina.
- ❑ ENFOCAMENT 1. L'enfocament (tradicional) → traducció i comprensió dels textos llatins.

Conclusions

- OBJ. 2. **Reflexionar**, en general, sobre els conceptes morfosintàctics i semàntics propis d'un sistema lingüístic i establir relacions entre àmbits lingüístics diversos.
- OBJ. 3. **Relacionar** fets lingüístics del **llatí** (fonètica i prosòdia, flexió nominal, pronominal i verbal, lèxic) amb altres de les llengües que en deriven, principalment del **català**, del **castellà** i de l'aranès, si escau”.
- ENFOCAMENT 2 → reflexió/argumentació lingüística

Sintaxi llatina i traducció

Valentí Fiol (1945): “aun siendo grande el interés que en sí mismo tiene el estudio de la Sintaxis Latina, creemos que **su fin principal es el de hacer posible la traducción**”.

Ex. enfocament 1 ('tradicional')

Valentí Fiol (1945: 126): "Participio equivalente a un substantivo verbal. Es frecuente el uso del participio latino equivalente a un substantivo verbal o a una oración substantiva".

Ab urbe condita

Ante/Post civitatem datam

Sicilia amissa virum angebat.

...

Ex. enfocament 2 ('teòric')

[_{SPrep} Ab [_{OR} [_{SN} urbe] [_{SPred} condita]]]

'Des de la fundació de la ciutat' (lit. 'des de la ciutat fundada').

Pienso [_{SPrep} en [_{OR} [_{SN} mi tesis] [_{SPred} terminada]]]

(ex. Bosque & Gutiérrez-Rexach 2009)

MAXIMAS VOBIS GRATIAS AGO!